

Kristijan Gotić

Hrvatski povijesni muzej
Croatian History Museum
Matoševa 9
Zagreb, Croatia

k.gotic@hismus.hr
orcid.org/0009-0000-7517-9373

Ivan Kokeza

Hrvatski povijesni muzej
Croatian History Museum
Matoševa 9
Zagreb, Croatia

i.kokeza@hismus.hr
orcid.org/0000-0002-2057-3338

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK / UDC:
75.044(497.5)''19''
94:069(497.5 Zagreb)''194''

DOI:
10.17685/Peristil.67.8

Primljeno / Received:
2. 9. 2024.

Prihvaćeno / Accepted:
26. 3. 2025.

Historijsko slikarstvo u okviru djelatnosti Ratnoga arhiva i muzeja Nezavisne Države Hrvatske

History Painting in the Collections of the War Archive and
Museum of the Independent State of Croatia

APSTRAKT

U članku se raspravlja o pet primjera historijskoga slikarstva u Hrvatskoj vezanih uz sakupljačku aktivnost Ratnoga arhiva i muzeja NDH. U sklopu djelovanja spomenute institucije nabavljeni su putem otkupa, primopredaje ili darovanja: *Hrvatski borac iz 10. stoljeća* i dva portreta Petra Zrinskoga autora Josipa Uhljika, *Pobjeda Petra Zrinskog nad Osmanlijama kod Otočca* autora Karla Matzeka te *Petar Zrinski u bitci s Osmanlijama* autora Krste Hegedušića. O dijelu slika ovom se prilikom po prvi puta piše, pri čemu se temeljem arhivskoga gradiva i muzejske dokumentacije iznose nova saznanja o ikonografiji, autorstvu i načinima nabave umjetnina.

KLJUČNE RIJEČI

historijsko slikarstvo, Josip Uhljak, Krsto Hegedušić, Karl Matzek, Ratni arhiv i muzej Nezavisne Države Hrvatske

ABSTRACT

This article examines five examples of history painting in Croatia collected by the War Archive and Museum of the Independent State of Croatia (NDH), an institution active during the 1941–1945 period. Through its acquisition efforts, the institution obtained the following artworks by purchase, official transfer, or donation: *Croatian Warrior from the 10th Century* and two portraits of Petar Zrinski by Josip Uhljak; *Petar Zrinski's Victory over the Ottomans near Otočac* by Karl Matzek; and *Petar Zrinski in Battle with the Ottomans* by Krsto Hegedušić. Some of these paintings are discussed here for the first time. Based on archival records and museum documentation, the article provides new insights into the iconography, authorship, and provenance of these artworks.

KEYWORDS

history painting, Josip Uhljak, Krsto Hegedušić, Karl Matzek, War Archive and Museum of the Independent State of Croatia

U fundusu Hrvatskoga povijesnoga muzeja posebno mjesto zauzima građa prispjela putem Ratnoga arhiva i muzeja Nezavisne Države Hrvatske. Riječ je o više od 3000 predmeta, od čega većinu čine oružje, odlikovanja, medalje, plakete, značke, fotografije te raznovrsna dokumentarna građa. Manji broj predmeta uključuje slikarsku građu koja je još desetljećima nakon završetka Drugoga svjetskog rata pristizala u Hrvatski povijesni muzej. Među potonjim nizom djela svojom se dokumentarnom, a donekle i likovnom, vrijednošću osobito ističu malobrojni primjeri historijskoga slikarstva. Danas, na temelju našastara Ratnoga arhiva i muzeja (smještenih u Hrvatskome povijesnom muzeju) i arhivskih spisa (iz Hrvatskoga državnog arhiva), moguće je rekonstruirati vrijeme i način njihove nabave. Nastavljajući se na dosadašnja istraživanja,¹ na idućim će se stranicama uz pomoć konkretnih primjera, nastojati rasvijetliti politika sabiranja umjetnina Ratnoga arhiva i muzeja Nezavisne Države Hrvatske te iznijeti nova saznanja iz kasne faze razvoja historijskoga slikarstva.

Ratni arhiv i muzej Nezavisne Države Hrvatske (u nastavku RAM NDH) bio je kulturna institucija koja je djelovala između 1941. i 1945. godine. Osnovan je po uzoru na slične vojno-povijesne muzejske i arhivske ustanove u Europi kao što je, primjerice, Heeresgeschichtliches Museum u Beču. Unatoč istaknutim ideološkim podsticajima do osnivanja RAM-a došlo je i iz praktičnih, muzeoloških razloga: zaštite, obrade i prezentacije brojne, disperzirane i neobrađene kulturne baštine, a posebice predmeta koji su potjecali iz vojničkih obitelji s područja nekadašnje Vojne krajine.² Fundus se popunjavao preuzimanjem predmeta iz drugih ustanova, odnosno primopredajama,³ zatim otkupima i darovanjima.⁴ Značajan i konzistentan priljev predmeta u ustanovu činila je, osim toga, produkcija u RAM-u zaposlenih slikara, prije svega Stjepana Matasića, Zorana Dideka, Mladena Veže i Josipa Uhljika. Jedan od temeljnih zadataka RAM-a, naime, bilo je očuvanje spomenika kulture koji se vežu za hrvatsku vojnu povijest unutar i izvan granica NDH. To se činilo putem fotografiranja zatečenoga stanja, a osobito putem izrade crteža i slika u čemu su prednjačili autori Slikarskoga odsjeka RAM-a.⁵

RAM NDH isprva je bio sastavljen od zbirke muzejskih predmeta vojne prirode, zbirke arhivskoga gradiva, knjižnice i preparatorske radionice. Do kraja 1943. godine RAM se transformirao u spoj

dva odsjeka: 1. odsjeka ratnoga arhiva i 2. odsjeka ratnoga muzeja, a do početka 1944. godine formirana su još dva odsjeka: 3. povijesni odsjek i 4. slikarski odsjek.⁶ Posljednji je odsjek bio zadužen za slikarsku obradu „važnih ratno-povijesnih momenata”.⁷ Taj je odsjek bio i najagilniji. Uz otkupe i darovanja predmeta slikari na službi u odsjeku radili su gotovo do zadnjega dana postojanja institucije kako je vidljivo iz dokumentacije RAM-a koja se čuva unutar Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu.⁸

Prema dostupnom arhivskom gradivu (f fondu RAM-a NDH smještenom u HDA) i dokumentaciji Hrvatskoga povijesnoga muzeja (HPM-a) u razdoblju od 1941. do 1945. godine RAM je pribavio ukupno pet ostvarenja historijskoga slikarstva radenih tehnikom ulja na platnu ili ulja na drvu. Historijsko slikarstvo u ovom se slučaju definira kao „ishodišni fenomen dugog 19. stoljeća i sastavni dio (srednjo)europskog kruga umjetnosti”, odnosno kao „slikarski žanr zasnovan na prikazivanju (većinom) hrvatske povijesne tematike”.⁹ U nastavku se ova ostvarenja obrađuju redosljedom formalnoga ulaska u RAM, obzirom da je za većinu njih moguće utvrditi točan datum nabave predmeta, bilo putem potpisanih ugovora o nabavi, bilo putem podataka iz našastara, odnosno inventarnih knjiga RAM-a.¹⁰ Jedina iznimka pritom je veći *Portret Petra Zrinskoga u oklopu* autora Josipa Uhljika (pod inv. br. HPM/PMH-8703) kojemu nije bilo moguće ustanoviti precizno vrijeme ulaska. Po fotografijama čuvanim u Zbirci fotografija, filmova i negativa HPM-a i dostupnom arhivskom gradivu poznato je, međutim, da se portret nalazio na zidu svečane dvorane Ministarstva oružanih snaga NDH (na Trgu kralja Petra Krešimira) barem od početka 1943. godine kada se navodi kao vlasništvo RAM-a.¹¹ Iz tog se razloga ovo djelo prvo i obrađuje. Ostale četiri slike dospjele su u RAM idućim kronološkim redom: *Hrvatski borac iz 10. stoljeća* autora Josipa Uhljika (HPM/PMH-8694) – 23. 7. 1943. godine;¹² manji *Portret Petra Zrinskoga* istoga autora (HPM/PMH-8712) – 7. 6. 1944. godine;¹³ *Pobjeda Petra Zrinskog nad Osmanlijama kod Otočca* autora Karla Matzeka (HPM/PMH-8823) – 21. 9. 1944. godine¹⁴ te *Petar Zrinski u bitci s Osmanlijama* autora Krste Hegeđušića (HPM/PMH-8824) – 25. 1. 1945. godine.¹⁵

Prvo ostvarenje historijskoga slikarstva nabavljeno za RAM djelo je budućega predstojnika IV. – slikarskoga odsjeka RAM-a Josipa Uhljika (Tuzla,

18. 4. 1896. – Beograd, 2. 12. 1957.). Riječ je o profesionalnom kartografu i slikaru-amateru¹⁶ koji je u vrijeme Kraljevine Jugoslavije radio u Beogradu kao „vođeci stručnjak za aerofotogrametriju”.¹⁷ Prije rata Uhlik je, među ostalim, slikao članove dinastije Karađorđević, čemu svjedoči portret Petra II. Karađorđevića iz Narodnoga muzeja u Zrenjaninu.¹⁸ Raspadom Kraljevine Jugoslavije 1941. godine obitelj Uhlik izbjegla je u Zagreb, pri čemu je Josip neko vrijeme bio zatvoren od nacista u beogradskom zatvoru. Dolaskom u Zagreb uspio je iznova pronaći posao u kartografskoj struci, surađujući također s novoosnovanim RAM-om.¹⁹ U dokumentima RAM-a redovito se navodi kao djelatnik od početka 1944. godine kada se službeno ustrojava IV. – slikarski odsjek kojemu je predstojnik do kraja rata 1945. godine.²⁰

Uhlikov *Portret Petra Zrinskog u oklopu*, odnosno prvi njegov portret Petra Zrinskog većih dimenzija (183 cm visine × 135 cm širine), nastao je svakako prije početka 1943. godine kada ga je moguće ubicirati na fotografijama svečane dvorane MINORS-a NDH (sl. 1). Začetke Uhlikove suradnje s RAM-om valja stoga potražiti već u 1941. ili najkasnije 1942. godini kada se djelo otkupljuje za potrebe novoosnovane institucije. Točnu godinu slikanja i nabave djela, bez konkretnoga arhivskog i dokumentacijskog podatka, zasada nije moguće ustanoviti. Osim toga, djelo od vremena izlaganja u prostorijama spomenute dvorane nije bilo prezentirano javnosti.²¹ Nakon 1945. godine bilo je smješteno u čuvaonici Muzeja narodnog oslobođenja Hrvatske (od 1953. godine Muzeja revolucije naroda Hrvatske), da bi 1964. godine bilo predano Povijesnom muzeju Hrvatske.²² Krajem 60-ih i početkom 70-ih godina slika je tiskana na razglednicama u izdanju Matice hrvatske i od tada je postala nešto popularnija, premda ni dalje nije bila stručno i znanstveno valorizirana, niti izlagana.²³

U likovnom pogledu radi se o konzervativnom stilskom nastojanju koje nema bitnijih dodira s prevladavajućim umjetničkim pravcima međuratnoga razdoblja. Ipak, računajući da se historijsko slikarstvo kao žanr 1940-ih godina već nalazi u slobodnom padu, riječ je o pedantnom i strukturno uspješnom prikazu uvjerljive rekonstrukcije lica, vojne opreme, odjeće i popratnih detalja (grb u gornjem desnom kutu i potvrda u donjem lijevom kutu). Ovo i ne čudi, s obzirom na to da je Uhlik po struci bio kartograf i geodet s izrazitim smislom za detalje. Lice Petra Zrinskoga rađeno je po popularnim grafičkim predlošcima

rasprostranjenima od druge polovine 17. do prve polovine 20. stoljeća, dok su oprema (kaciga na račji rep,²⁴ perjanica s medaljonom te pločasti segmentirani oklop), odjeća (ogrtač s lancem) i grb Zrinskih stilizirani prema modi sredine 17. stoljeća. Da se slikar koristio određenom historiografskom literaturom, svjedoči naslikana sablja.²⁵ Njezin držak karakterističan je, naime, za tzv. *nimcha* sablje, odnosno arapske mačeve korištene od 16. do 19. stoljeća na području Magreba, a prema predaji upravo je Petar Zrinski poklonio sablju s takvim balčakom (držkom) Peraštanima 1654. godine.²⁶ Predmeti izloženi u svečanoj dvorani Ministarstva oružanih snaga NDH ilustrirali su, kako se isticalo, „kronološki razvoj hrvatske vojske od najstarijeg vremena do danas”.²⁷ Uhlikov *Portret Petra Zrinskog u oklopu* činio je stoga bitan segment izložbenoga prostora namijenjenoga prvenstveno vojnome osoblju Ministarstva te domaćim i stranim delegacijama koje su, najčešće u prolazu,

1

Josip Uhlik,
Portret Petra Zrinskog u oklopu, prije 1943., sign. d.d.: J. Uhlik, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, inv. br. HPM/PMH-8703

Josip Uhlik,
Portrait of Petar Zrinski in Armor, before 1943, signed lower right: J. Uhlik, Croatian History Museum, Zagreb, inv. no. HPM/PMH-8703
(foto / photo: Ivana Asić)

2

Josip Uhlik,
*Hrvatski
borac iz 10.
stoljeća*, 1943.,
nepotpisano,
Hrvatski
povijesni muzej,
Zagreb, inv. br.
HPM/PMH-8694

Josip Uhlik,
*Croatian Warrior
from the 10th
Century*, 1943,
unsigned, Croatian
History Museum,
Zagreb, inv. no.
HPM/PMH-8694
(foto / photo: I.
Asić)

razgledavale ovaj svojevrsni stalni postav. Na popisu predmeta svečane dvorane sastavljenom 28. 1. 1943. godine zanimljivo je, međutim, da se uz sliku ne navodi broj našastara RAM-a što bi moglo sugerirati da se pitanje otkupa rješavalo naknadno.²⁸ S obzirom na to da arhivsko gradivo i dokumentacija zasada ne pružaju preciznije odgovore, pitanje oblika nabave ostaje ipak otvoreno.²⁹ U prvoj polovini 1943. godine unutar RAM-a javila se ideja o izradi ciklusa slika hrvatskih velikodostojnika od ranoga srednjeg do novoga vijeka. Slika Josipa Uhlika *Hrvatski borac iz 10. stoljeća*, otkupljena za RAM u srpnju 1943. godine, trebala je predstavljati prvu u nizu takvih slika (sl. 2).³⁰ Koje bi sve ličnosti ovaj niz uključivao ostaje nepoznanica. Čini se da je realizacija ciklusa zastala uslijed ratnih neprilika. Na slici bez okvira radenoj tehnikom ulja na platnu (dimenzija 49,5 × 57 cm) ne nalazi se signatura autora, niti je na poledini sačuvana inventarna oznaka RAM-a. Na temelju arhivskoga gradiva poznato je, međutim, da se 23. 7. 1943. godine djelo Josipa Uhlika pod nazivom *Hrvatski borac sa šljemom i buzdovanom iz 10. stoljeća* ponudilo na prodaju RAM-u za 20 000 kuna.³¹ Istoga dana Franjo Buntak (tada „pričuvni nadporučnik kustos ratnog muzeja”) potpisao je

izvještaj o pogodbi u kojemu naglašava da je predložena svota od 20 000 kuna „obzirom na današnje prilike umjerena”.³² Već idućega dana, 24. 7. 1943. godine, sva pripadajuća dokumentacija (prijedlog o otkupu, izvještaj o pogodbi, računi i potvrda) urudžbirana je i poslana ravnatelju RAM-a Milanu Praunspergeru na ovjeru,³³ a predmet je uveden u Privremeni našastar Ratnoga muzeja na stranici 114., pod rednim brojem 11.³⁴ Kao i u slučaju *Portreta Petra Zrinskog u oklopu*, riječ je o strogo figurativnom prikazu s izrazitim smislom za detalje. Sudeći po rekonstruiranoj vojnoj opremi, i ovdje Uhlik donekle konzultira tadašnju historiografiju, interpretirajući arheološke nalaze ranoga srednjovjekovlja. Na glavi ratnika naslikana je kaciga tipa *baldenheim*³⁵ sa štitnicima za obraze te dodatkom za nos. Slične kacige Uhlik je crtao za *ex libris* RAM-a i prilikom rekonstrukcije arheoloških nalaza (čemu svjedoči album fotografija crteža RAM-a).³⁶ Neki od dijelova zaštitne opreme ipak su slobodnije interpretirani pa tako naslikani dodatak za vrat zapravo pripada razdoblju ranoga novoga vijeka, dok je zvjezdoliki topuz u desnoj ruci karakterističan za razdoblje razvijenoga srednjeg vijeka.³⁷ Lice buzdovanara, inače dužnosnika vladarskoga

dvora koji dostojanstveniku nosi topuz, rađeno je bez pretenzija i s mjerom.

Zašto je u nizu povijesnih ličnosti i različitih dvorskih dužnosnika izabran baš buzdovanar (*maccecharius iupanus*)³⁸ ostaje nejasno. Možda je Uhlik tih mjeseci bio posvećen motivima kaciga ili topuza u slikarstvu pa se eventualna manja narudžba za RAM činila pragmatičnom. Nije isključeno ni da je netko od zaposlenika RAM-a ugledao ovaj rad u Uhlikovom ateljeu pa ga, s idejom izrade budućega ciklusa, predložio upravi za izlaganje i otkup. U pogledu povijesti umjetnine zanimljivo je, među ostalim, istaknuti da je fotografiju predmeta moguće pronaći unutar „Albuma svečanoga otvorenja RAM-a NDH” (inv. br. HPM/PMH-MR-NH-A-9543). S obzirom na to da je institucija svečano otvorena 2. 6. 1943. godine, slika je očito bila izložena u prostorima arhiva i muzeja još prije samoga otkupa. Zbog nedostatka povijesnih izvora ipak nije moguće ustanoviti je li Uhlik sliku posudio tek privremeno za potrebe otvaranja RAM-a ili je predmet nastao upravo u tu svrhu, kako bi se prostor arhiva i muzeja upotpunio dodatnim likovnim sadržajima prigodom svečanoga otvaranja. Kako bilo, slika je sredinom 1943. godine pronašla svoje mjesto u prostorijama RAM-a da bi nakon Drugoga svjetskog rata završila u vlasništvu tadašnjega Povijesnog muzeja Hrvatske.³⁹ Na tragu otkupa *Hrvatskoga borca iz 10. stoljeća* sredinom iduće 1944. godine Karlo Ribar (u funkciji nadstojnika „odsjeka ratnog muzeja”) predložio je otkup još jedne Uhlikove slike, odnosno još jednoga *Portreta Petra Zrinskog*. Istaknuvši u svome prijedlogu otkupa od 7. 6. 1944. godine da ova slika „predstavlja povijesnu vrijednost”, Ribar je preporučio da se ista „nabavi za zbirku portreta hrvatskih velikana”.⁴⁰ Kako potvrđuje „povjerenstveni izvještaj o pogodbi” od istoga datuma *Portret Petra Zrinskog* (inače rađen tehnikom ulja na drvu, dimenzija 100 × 79 cm, s okvirom 115 × 84 cm) kupljen je za 100 000 kuna ili po cijeni koja je, kako ističu članovi povjerenstva za pogodbu, „obzirom na povijesnu vrijednost slike umjerena” (sl. 3).⁴¹ Predmet se uveo u Privremeni našastar Ratnog muzeja na stranici 119., pod rednim brojem 14.⁴²

Dosada neobjavljena i neodređena izvora nabave, slika ponavlja neka od sadržajnih rješenja s ranijega, većega portreta u oklopu. Ogrtač, sablja i grb gotovo su identični, dok je oklop zamijenjen karakterističnom velikaškom odorom. Lice hrvatskoga bana, međutim, u ovom je slučaju nešto

starije i upečatljivije, naglašenijih crta lica i oštrije pogleda. Za razliku od *Hrvatskoga borca iz 10. stoljeća* slika sadrži signaturu, većega je formata te prikazuje konkretnu i vrlo popularnu povijesnu ličnost hrvatske povijesti. Koliko je ipak, neovisno o ratnom kontekstu i ekonomskim zbivanjima 1944. godine, opravdana pet puta veća cijena ovoga otkupa, ostaje otvoreno pitanje. U tom je pogledu zanimljivo istaknuti da jedan zaposlenik, nadstojnik muzejskoga odsjeka RAM-a Karlo Ribar preporuča kupnju slike svoga kolege, odnosno drugoga zaposlenika, nadstojnika slikarskoga odsjeka RAM-a, Josipa Uhlika. Ni ovoga puta, dakle, nije moguće jasnije razlučiti slikarsku djelatnost zaposlenika u okvirima institucije te njihovu privatnu sakupljačku i ateljersku praksu.

Da predmeti za RAM nisu samo otkupljivani, već i darivani, dokazuje primjer velike slike (s okvirom 164 × 203 cm) *Pobjeda Petra Zrinskog nad Osmanlijama kod Otočca* autora Karla Matzeka (sl. 4). Ovo djelo rađeno tehnikom ulja na platnu po prvi puta objavljeno je u katalogu Marijane Schneider *Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj* 1969. godine.⁴³ Premda je tada istaknuto da slikarsko ostvarenje „(...) pokazuje sve karakteristike diletanta”,⁴⁴ danas, pedesetak godina kasnije, otkriva

3

Josip Uhlik,
Portret Petra Zrinskog, 1944.,
sign. d.d.:
Uhlik, Hrvatski
povijesni muzej,
Zagreb, inv. br.
HPM/PMH-8712
Josip Uhlik,
Portrait of Petar Zrinski, 1944,
signed lower right:
Uhlik, Croatian
History Museum,
Zagreb, inv. no.
HPM/PMH-8712
(foto / photo: I. Asić)

4

Karl Matzek, *Pobjeda Petra Zrinskog nad Osmanlijama kod Otočca*, oko 1930., sign. g. l.: „Entwurf und Zeichnung von Matzek Karl aus Graz (geboren 6. VII. 1895) Pobjeda Grofa Petra Zrinskoga nad Turcima kod Otočca 16. listopada 1663.“, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, inv. br. HPM/PMH-8823
Karl Matzek, *The Victory of Petar Zrinski over the Ottomans near Otocac*, ca. 1930, signed upper left, Croatian History Museum, Zagreb, inv. no. HPM/PMH-8823 (foto / photo: I. Asić)

se donekle složenija, gotovo filmska pozadina Matzekova lika i djela. U kraćim crtama, riječ je o čovjeku rođenom, kako se navodi i na ovoj slici, 6. 7. 1895. godine u Grazu od oca češkoga i majke austrijskoga podrijetla. Tijekom 1901. godine obitelj se preselila u Meksiko gdje je mladi Karl započeo svoju slikarsku karijeru, da bi 1911. godine otišao u Sjedinjene Američke Države, a potom u Europu, završivši naposljetku na istočnome ratnom frontu. Što je sve doživio u godinama svjetskoga i građanskoga rata na području Ruskoga Carstva ostaje slabo poznato (izvori su malobrojni i nepouzdati). Jasno je tek da je u drugoj polovini 20-ih godina studirao na akademijama likovnih umjetnosti u Berlinu i Beču te da se od 1928. godine može smatrati stalnim stanovnikom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Iz ovoga razdoblja, kraja 20-ih i početka 30-ih godina 20. stoljeća vjerojatno potječe i ovo djelo. Nakon Drugoga svjetskog rata radio je za katoličke i pravoslavne župe na području Hrvatske te Bosne i Hercegovine, a početkom 1957. godine oženio se Darinkom Pejić (majkom kipara Slobodana Pejića) s kojom je ubrzo emigrirao za Australiju. Ondje je nastavio oslikavati katoličke i pravoslavne crkve, preminuvši u Canberri 1983. godine.⁴⁵

Iako su dosada vrijeme i način nabave vođeni kao neodređeni, na temelju ukupno tri izvora utvrđeno je da predmet potječe iz RAM-a NDH. Za početak, na poledini predmeta nalazi se prepoznatljiva inventarna oznaka RAM-a „R. M. 615/3.“ Navedeni broj upućuje na drugi izvor – Našastar RAM-a pod brojem 7, preciznije na stranicu 615 i red pod brojem 3 u kojemu se pod nazivom predmeta i izvorom nabave iščitava sljedeće: „Slika, ulje na platnu. ‘Pobjeda grofa Petra Zrinskoga nad Turcima kod Otočca.’ Prikazana bitka između Hrvata i Turaka. Vel. 200 cm : 160 cm. Sign. Karl Matzek.” i „Dar g. Jambres, Zagreb Ilica 11/II, 21. IX. 1944.“⁴⁶ Posljednji i treći izvor potječe iz fonda RAM-a NDH u HDA, a radi se o pripremnom tekstu za novinski članak od 6. 9. 1944. godine pod naslovom *Članak za oglašenje u domaćim dnevnicima i tjednicima*. U njemu se, među nizom akvizicija za RAM, osobito ističe Matzekova slika kojom se na pretenciozan način odaje hvalospjev autoru kao i cjelokupnoj sakupljačkoj politici RAM-a NDH. Dar zrakoplovnoga zastavnika gospodina Jambresa *Pobjeda Petra Zrinskoga nad Turcima kod Jurjevih Stiena nedaleko od Otočca 16. listopada 1663.* okarakteriziran je tako izrazima kao što su: „neobično živo, krajnje virtuosno,

savjesno, detaljno, znalački, jedinstveno, zaokruženo i originalno”, a pristranim nizom konstatacija zaključuje se da je slika „jedan od najboljih i najzanimljivijih prikaza boja iz naše ratne povijesti, koje do sada poznamo”.⁴⁷ Za razliku od suvremenoga osvrta nepoznata autora, sa dvadesetak godina odmak, Marijana Schneider pružila je drugačiju i realniju procjenu prizora. Po njezinu viđenju autor „nastoji svoje neznanje prikriti formatom i minucioznim nizanjem bezbrojnih likova”,⁴⁸ a opći je dojam da „slika više djeluje poput ornamenta, što je pojačano okolnošću da je radena na žućkastoj podlozi crnim potezima poput grafike.”⁴⁹ U šumi teško uočljivih ratnih motiva ističe se isključivo „figura Petra Zrinjskog na konju, s velikom zastavom na kojoj se nalazi grb (krljušt i kula), a na vijorećoj vrpici deviza ‘VINCERE AVT MORI’“. Efekti rekonstrukcije bojnoga polja, vojne opreme i odora, ukoliko su ponegdje prisutni, posljedično padaju u drugi plan. Intencija autora više je bila slikarski preinačiti grafički predložak iz sredine 17. stoljeća – kako je utvrdila Marijana Schneider,⁵⁰ nego li izraditi osobito originalno likovno djelo. S druge strane upravi RAM-a još jedan prizor vezan uz temu Zrinskih bio je svakako dobrodošao kao akvizicija, tim više jer se ovoga

puta radilo o darovanju, k tome darovatelja vojnoga profila – zrakoplovnoga zastavnika. Posljednje slikarsko ostvarenje nabavljeno za RAM također je predstavljalo Petra Zrinskoga u bitci s Osmanlijama. Bila je to ujedno četvrta slika vezana uz kult Petra Zrinskoga, od ukupno pet žanrovskih primjera prispjelih putem RAM-a u današnji HPM.⁵¹ Iako se iza niza od ove četiri prikupljene slike ne krije jedna jedinstvena ideja o odavanju počasti liku i djelu Petra Zrinskoga, ukupna brojka (4 od 5 slika) svakako je znakovita, utoliko što ukazuje na to da je sredinom 1940-ih godina tematika zrinško-frankopanskoga pokreta i dalje bila prisutna kao potencijalno snažno sredstvo nacionalne integracije.⁵² Kao u slučaju Matzekove slike, što donekle svjedoči popularnosti motiva u tadašnjoj likovnoj umjetnosti, prikazana je bitka kraj Jurjevih (Bijelih) Stijena 1663. godine, odnosno težak poraz Osmanlija nedaleko Otočca. Ovako usko tematsko određenje dosada nije bilo poznato, a otkriveno je zahvaljujući podacima iz Našastara RAM-a (prispjelih u HPM iz Muzeja grada Zagreba 2023. godine) u kojemu stoji iduće: „Slika uljena ‘Borba Zrinjskog kod Bijelih Stijena’ – u prednjem planu Zrinski na konju. Sign. ‘K. Heg. 1940’ (Krstó Hegedušić) – drveni pozlaćeni okvir.

5

Krstó Hegedušić,
*Petar Zrinski
u bitci s
Osmanlijama*,
1940., sign.
d. d.: K. Heg
1940, Hrvatski
povijesni muzej,
Zagreb, inv. br.
HPM/PMH-8824
Krstó Hegedušić,
*Petar Zrinski in
Battle with the
Ottomans*, 1940,
signed lower
right: K. Heg 1940,
Croatian History
Museum, Zagreb,
inv. no. HPM/
PMH-8824
(foto / photo:
I. Asić)

vel. 193 : 128 cm⁵³ / Predalo Zapovjedništvo vojarne Dra Ante Pavelića u Zgbu., 25. I. 1945. / spis 978/44.” (sl. 5).⁵⁴

Vrijeme i način nabave, koji dosada nisu bili određeni,⁵⁵ također se jasno razaznaju iz spomenutoga našastara. Bilo je, naime, očito da slika izvorno potječe iz 35. pješaškog puka „Zrinskoga” (kako svjedoči sačuvana metalna pločica originalnoga okvira: „Ovu sliku poklanja 35. pešadiskom puku ‘ZRINJSKOG’ KRSTO HEGEDUŠIĆ profesor Umjetničke Akademije u Zagrebu 30. IV. 1940.”), međutim nije se znalo kojim je točno načinom dospjela u današnji HPM. Usprkos dojmu koji na prvu odaju informacije iz našastara, put od vojarne do muzeja nije bio jednostavan i vojne su se vlasti do samoga kraja rata libile prepustiti ovo djelo RAM-u, makar i samo na čuvanje, bez pripisivanja vlasništva. Dana 6. 4. 1943. godine, kako se otkriva u spisi-
ma RAM-a, nadsatnik Karlo Ribar posjetio je zapovjedništvo tadašnje pješačke pukovnije i razgovarao o potencijalnoj primopredaji predmeta na daljnje čuvanje RAM-u (u skladu s postojećim pravilnicima institucije). Tom je prilikom popisao predmete od institucionalnoga interesa, pri čemu je na 4. mjestu istaknuo sliku „‘Bana Petra Zrinjskog’, djelo umjetnika Hegedušića”.⁵⁶ U odgovoru zapovjednika pukovnije potpukovnika Stipetića od 15. travnja 1943. godine dopušta se razmještaj dotičnih knjiga i arhivskoga gradiva, ali se izričito uskraćuje primopredaja spomenute slike, kako slijedi: „Za stvari od tek. broja 1-3 možete doći kad hoćete da primite osim slike pod tekucim br. 4. koju Vam ne možemo ustupiti jedino možete je preslikati za potrebe toga muzeja.”⁵⁷ Na temelju spomenutoga spisa (iz travnja 1943. godine) i kasnije inventarizacije predmeta na stranicama našastara RAM-a (iz siječnja 1945. godine) jasno se razabire da je trebalo proći gotovo dvije godine da bi slika bila prepuštena RAM-u. Premda za to nema konkretnih dokaza (zbog manjkave dokumentacije i arhivskih spisa RAM-a) može se pretpostaviti da je zapovjedništvo pukovnije naposljetku popustilo zbog sve izraženije ratne ugroze, posebno nakon 1944. godine. Vjerojatno se računalo da će u vihoru završetka ratnih sukoba bolje proći kulturna, nego li vojna organizacija, premda su i jedna i druga (i RAM i vojarne sa zapovjedništvom) formalno bile sastavni dijelovi Ministarstva oružanih snaga NDH.

Hegedušićeva slika postala je od vremena svojega izlaganja simbol povijesti jedne postrojbe pa je stoga logično da njezino zapovjedništvo nije

gledalo blagonaklono na eventualno razmještanje ili primopredaju predmeta čak ni u RAM NDH. Da je tome bilo tako već 1940. godine (kada je prije-
tilo premještanje predmeta u Beograd) svjedoči spis koji je za potrebe RAM-a sastavio i potpisao bojnik Zvonimir Han. U njemu je detaljno obra-
zložio nastanak slike i njezino darovanje 35. pješačkoj pukovnji. Zbog iznimne važnosti za provenijenciju predmeta i poznavanje Hegedušićeva opusa dokument se donosi u cijelosti (s ispravcima pojedinih dijelova od strane autora) kako slijedi: „U 1940. godini, bio je stupio na oružnu vježbu u bivšu 35. pješačku pukovnju u Zagrebu /redov/ akademski slikar HEGEDUŠIĆ Krsto, profesor slikarske akademije u Zagrebu. Pošto sam saznao za njega, jer sam u to vrijeme bio pobočnik pukovnije da se nalazi na vježbi u tadašnjoj 1. četi pukovnije, to sam sa svoje strane sugerirao tadašnjem zapovjedniku pukovije (pukovnije, op. a.) glavnostožernom pukovniku Orlović Svetozaru da se njega iskoristi u njegovoj struci, s tim da za pukovnju izdai (izradi, op. a.) jednu sliku. Zapovjednik pukovnije bo (bio, op. a.) me je ovlastio (ovlastio, op. a.) da sa njim razgovaram i ja sam poslie višednevnih razgovora (razgovora, op. a.) sa nim (njim, op. a.) uspio da nagovorim da napravi jednu sliku Bana Petra Zrinjskog, pošto je ono (on, op. a.) bio patron pukovnije. Profesor Hegedušić izradio je nekoliko skica o banu Petru Zrinjskom i ja sam svojevolumno izabrao skicu banovu u borbi sa Turcima kod Bielih Stijena. Uslied kratkoće vremena slika je bila dogotovljena ali gornji lievi ugao slike ostao je nedovršen. Kada su bivši častnici zapovjednik armije i ostali vidili sliku, koja jej (je, op. a.) jednom prilikom pri jednoj proslavi pukovnije bila izložena nasatala (nastala, op. a.) je težnja da slika dodje u tadašnju armiju, a svrha je bila da se sa njom zapovjednik armije izkaže u tadanjem političkom stanju kao skloh (sklon, op. a.) Hrvatima i njihovim tradicijama. Istom (istom, op. a.) prilikom slika je pobudila dnevnu štampu na pisanje (pisanje, op. a.) i kritiku te je slika bila ocjenjena kao velika umjetnička vriednost, oko 40000 dinara. Kada sam vidio da bi slika možda mogla biti odjeta (odnijeta, op. a.) u Armiju, pa možda biti i prenešena u Beograd, to sam ja sa profesorom Hegedušićem ugovorio da sliku sa ‘Darovnicom’ preda tadašnjem 35. pješačkom puku. Pripomijem (pripominjem, op. a.) da je ova darovnica bila i sa strane pravnikar proučena i da je njena sadržina izraddjena (izrađena, op. a.) u tri primjerka tako da je težnja ove darovnice bila

ta da slika svakako ostane u Zagrebu, pa je bilo u njoj rečeno da u slučaju da pukovnija ode iz Zagreba, ili bude premještena ili bilo što što bi uslovljavalo promjenu vlasništva slike, – da ona u tom vremenu imade se predati Strossmajerovoj galeriji slika u Zagrebu. Ova slika koliko sam se poslije interesirao ostala je u vojarni 2. pješ. pukovnije, a i danas imala bi se tamo nalaziti.”⁵⁸

Petar Zrinski u bitci s Osmanlijama Krste Hegedušića posljednje je, premda zbog modernijega likovnog izričaja donekle dvojbeno, ostvarenje žanrovskoga historijskoga slikarstva u Hrvatskoj otkupljeno za RAM NDH. Svih pet slika prikupljeno je na osnovu službene prikupljačke politike RAM-a razrađene još u *Pravilniku Ratnoga muzeja* NDH u kojemu se pod stavkom 3 izričito donosi: „Sabirat će (RAM NDH, op. a.) portrete glasovitih hrvatskih vojskovođa i časnika, slike, kipove i medalje, koje prikazuju hrvatske vojnike i njihovu opremu, slike i planove pojedinih bitaka i ratnih epizoda, ratna i vojna odlikovanja i nacрте starih tvrđava, kula, karaula, čardaka i drugih vojno–gradjevnih spomenika.”⁵⁹ Gledajući ukupno svih pet primjera zanimljivo je da se čak četiri vežu uz lik i djelo Petra Zrinskoga. Nije, ipak, riječ o sustavnoj i kontinuiranoj politici nabave djela, kako bi se na prvu dalo pomisliti, već naprosto o sticaju niza povijesnih okolnosti. Ovo, dakako, ne negira činjenicu da je Petar Zrinski i prije i poslije 1940-ih godina u različitim društveno–političkim prilikama predstavljao bitnog protagonista hrvatske nacionalne integracije pa samim time i bitan motiv historijskoga slikarstva u Hrvatskoj. Sve u svemu, pet žanrovskih primjera otkupljenih u razdoblju RAM-a NDH svjedoči da je unutar ove kulturne institucije postojala određena volja pa i, usprkos financijskim i ratnim neprilikama, određena težnja za prikupljanje slika kojima su prezentirani istaknute ličnosti (popularne serije velikana) i zbivanja iz hrvatske povijesti. Ovakva težnja bila je pre-slika burnih društveno–političkih i ratnih okolnosti NDH, tj. sumornoga razdoblja europskoga i svjetskoga rata, kada su se zaposlenici RAM-a i njegovi vanjski suradnici nastojali „snaći” dan za danom, sačuvati od mobilizacije na frontu, a ponekad i zaraditi kakav veći honorar. Danas ove slike ostaju trajni podsjetnik na sakupljačke aktivnosti RAM-a, a dijelom i na likovne preference tadašnjih zaposlenika RAM-a ili barem na obrise kakve–takve politike prikupljanja na polju slikarstva u razdoblju NDH.

Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2022-10-9843 Reprezentacija, razvoj, edukacija, participacija: umjetnost u društvu od 19. do 21. stoljeća.

BILJEŠKE

- 1 Kristijan Gotić, Ivan Kokeza, „Ratni arhiv i muzej Nezavisne Države Hrvatske,” *Časopis za suvremenu povijest* 56/2 (2024.): 387–406., 387.
- 2 Za više informacija vidi: Gotić, Kokeza, „Ratni arhiv i muzej,” 388.
- 3 Kao u slučaju dolaska slika 53. zagrebačke pješačke pukovnije iz HAZU-a, vidi: HR-HDA-1195, kut. 2, mapa 2–46 (1941.), „Slike 53. pješađijske pukovnije,” 16. 12. 1941., 15/41 (1941.), 1.
- 4 Vidi primjere darovanja Kolomana Arkusa i slike *Oesterreichisches Kriegshee* te ministra Mile Starčevića i grafike *Josip Jelačić u Karlobagu* (danas predmet pod inv. br. HPM/PMH-5831): HR-HDA-1195, kut. 4, mapa 503–598 (1942.), „Potvrđuje primitak slike,” 7. 11. 1942., 505/42, 1–4.; HR-HDA-1195, kut. 6, mapa 900–998 (1943.), 28. 10. 1943., 920/43, 1.
- 5 „Pravilnik Ratnog muzeja u Zagrebu,” *Narodne novine*, 3. 3. 1942., 1.
- 6 O ustrojstvu RAM-a više u: Gotić, Kokeza, „Ratni arhiv i muzej,” 390–393.
- 7 Gotić, Kokeza, „Ratni arhiv i muzej,” 392.
- 8 U izvještaju za siječanj 1945. godine iščitava se da je izrađeno 6 crteža gradova – kurija, 7 crteža nadgrobnih spomenika, 10 crteža u spomen–knjizi, 2 slike pandura i 2 crteža uskoka (vidi: HR-HDA-1195, kut. 10, mapa 100–199 (1945.)), „Izvješće o radu u mjesecu siječnju 1945.,” br. 156, str. 1.). Izvještaj za veljaču 1945. godine govori o 4 crteža stečka, 6 slika gradova – kurija, 6 crteža nadgrobnih spomenika, 8 crteža u spomen–knjizi, 1 slici pandura i 1 crtežu uskoka (vidi: HR-HDA-1195, kut. 10, mapa 100–199 (1945.)), „Izvješće o radu u mjesecu veljači 1945.,” br. 157, str. 1.). Izvještaj za ožujak 1945. godine govori, konačno, o izradi 6 slika starih hrvatskih gradova – kurija, 10 naslovnih crteža u spomen–knjizi, 4 crteža graničara, 1 slike uskoka, 2 slike pandura i 2 crteža hrvatskih dvorjanina (vidi: HR-HDA-1195, kut. 10, mapa 200–278 (1945.)), „Izvješće o radu u ožujku,” br. 227, 1.).
- 9 „Njegova realizacija i popularizacija (obično vršena putem različitih grafičkih tehnika) u bliskom su i uzajamnom odnosu s formiranjem nacionalnog identiteta, jačanjem građanskog društva i provođenjem specifične kulturne politike.” Vidi: Ivan Kokeza, „Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj od ilirskog pokreta do Drugog svjetskog rata,” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2022.), 25.
- 10 U Hrvatskome povijesnom muzeju danas se čuvaju ukupno četiri našastara RAM-a po kojima se mogu detektirati načini ulaska, odnosno provenijencije, pojedinih predmeta: Našastar br. 1. Plakete; Našastar Ratnog muzeja, knjiga 5; Našastar Ratnog muzeja, knjiga 6 i Našastar Ratnog muzeja, knjiga 7. Osim toga u istom muzeju se nalazi i „Privremeni Našastar I. predmeta za ratni muzej”.

- 11 Riječ je o fotografijama koje se nalaze unutar Albuma „Otvaranje Ratnoga arhiva i muzeja Nezavisne Države Hrvatske“ (vidi predmet pod inv. br. HPM/PMH-MR-NH-A-9543) te o arhivskom gradivu iz HDA, odnosno nekadašnjoj dokumentaciji RAM-a NDH (vidi: HR-HDA-1195, kut. 5, „Potvrda za predmete koji se nalaze u svečanoj dvorani Minorsa“, 25. 2. 1943., 166/1943, 1.; „Iskaz predmeta – vlasništvo Ratnoga muzeja i arhiva koji su izloženi u svečanoj dvorani Ministarstva oružanih snaga“, 28. 1. 1943., 166/1943, str. 1-2.)
- 12 HR-HDA-1195, kut. 6, mapa 600-699 (1943.), „Priedlog“ i „Izveštaj o pogodbi“, 23. 7. 1943., 696/43, 1-7.
- 13 Dokumentacija Zbirke slika, grafika i skulptura HPM-a, „Priedlog“, i „Povjerenstveni izvještaj o pogodbi“, 7. 6. 1944., 434/44, str. 1-3.
- 14 Dokumentacija HPM-a, Našastar Ratnog muzeja, knjiga 7, str. 615, tekući broj 3.
- 15 Dokumentacija HPM-a, Našastar Ratnog muzeja, knjiga 7, str. 636, tekući broj 5.
- 16 Marijana Schneider, *Gradovi i krajevi na slikama i crtežima od 1800. do 1940.* (Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1977.), 63.
- 17 Leila Mehulić, „Vinko Uhlik: Život, slikarstvo“, u *Vinko Uhlik. Graditi i slikati grad*, ur. Tomislav Dolenec (Zagreb: UPI-2M PLUS, 2019.), 9.
- 18 Schneider, *Gradovi i krajevi*, 63. Riječ je o portretu dimenzija 220 × 126 cm sa signaturom „J. Uhlik“ u donjem desnom kutu (inv. br. ZLU-293). Slika je nekoč bila smještena u zgradi općine da bi tijekom Drugoga svjetskog rata, s promjenom vlasti, bila pohranjena u Narodni muzej. Na ovim podacima zahvaljujem višoj kustosici Oliveri Skoko iz Narodnoga muzeja u Zrenjaninu.
- 19 „Očev atelijer postao je učionica u koju navraćaju Mladen Veža, Raoul Goldoni, Edo Murtić i drugi, koje je Josip Uhlik spasio od novačenja, s izlikom da ih treba za pomoćnike. Kraj rata donio je nove poteškoće obitelji. Josip je izgubio građanska prava i mogućnost da se zaposli u Zagrebu. Godine 1948. ponuđen mu je posao u Beogradu, gdje je suosnovao kartografsko poduzeće Geokarta i gdje će živjeti sam sve do smrti 1957.“ Vidi: Mehulić, „Vinko Uhlik“, 10-11.
- 20 Rhea Ivanuš, Renato Purčić, „Ratni muzej i arhiv NDH“, *Informatica museologica* 21/3-4 (1990.): 59-63, 63.
- 21 Djelo je tek usputno navedeno u kratkoj Uhlikovoj biografiji u katalogu Marijane Schneider, tadašnje kustosice Povijesnoga muzeja Hrvatske, kada se ističu „dva historizirana portreta Petra Zrinskog“. Vidi: Schneider, *Gradovi i krajevi*, 63.
- 22 U dokumentaciji HPM-a čuva se zapisnik o primopredaji likovnoga materijala s napomenom da je vjerojatno riječ o predmetima u vlasništvu Povijesnoga muzeja koji su ostali u posjedu MRNH-a još od vremena kada su dva muzeja dijelila depo. Vidi: Dokumentacija HPM-a, Zapisnik, broj 502/1-1964 od 22. 10. 1964., 1.
- 23 Riječ je o razglednicama koje je tiskala OFFSET – Kopirnička tiskara. Osim razglednica, poznato je i da su se krajem 60-ih i početkom 70-ih godina tiskali plakati istoga sadržaja, također u izdanju Matice hrvatske.
- 24 Tijekom Drugoga svjetskog rata, a vjerojatno i ranije, Uhlik je kopirao djela starih europskih majstora koja su, među ostalim, uključivala slikanje različite vojne opreme. U 1942. godini naslikao je, primjerice, portret starca s kacigom po Rembrandtu (ulje na platnu dimenzija 49 × 58 cm), dok je u sklopu suradnje s RAM-om radio na crtežima vojne opreme različitih povijesnih razdoblja (od ranoga srednjeg do ranoga novog vijeka). Navedeni podaci o djelovanju Josipa Uhlika čine sastavni dio dokumentacije Zbirke slika, grafika i skulptura te Zbirke oružja HPM-a. U Zbirci oružja HPM-a inače se čuva konjanička kaciga na račji rep (*Zischägge*) s prijelaza 17. u 18. stoljeće (predmet pod inv. br. HPM/PMH-26495). Vidi: Zoran Batušić, ur., *Kacige u Hrvatskoj* (Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, 2000.), 138-139.
- 25 Na informacijama i literaturi vezanima uz naslikanu vojnu opremu zahvaljujemo kolegi Leonu Bošnjaku, kustosu Zbirke oružja HPM-a.
- 26 Pavao Butorac, „Natpis na maču Petra Zrinskoga u Perastu“, *Narodna starina* 8 (1924.): 195-200.
- 27 HR-HDA-1195, kut. 5, „Potvrda za predmete koji se nalaze u svečanoj dvorani Minorsa“, 25. 2. 1943., 166/1943, 1.
- 28 HR-HDA-1195, kut. 5, „Iskaz predmeta – vlasništvo Ratnoga muzeja i arhiva koji su izloženi u svečanoj dvorani Ministarstva oružanih snaga“, 28. 1. 1943., 166/1943, str. 1-2.
- 29 Štoviše, nije isključeno ni da je bila riječ o nekoj vrsti dugogodišnje posudbe predmeta. Pritom valja napomenuti da, osim manjka arhivskoga gradiva, situaciju komplicira Uhlikova suradnja s RAM-om općenito. Ona je, naime, u početku uključivala vanjsko suradništvo, putem narudžbi slika i crteža, a kasnije stalno zaposlenje u okvirima Slikarskoga odsjeka RAM-a. Pritom je ponekad teško podvući crtu između rada koji se odvijao u institucionalnim i rada u privatnim okvirima. Inače, na poledini slike ne nalazi se inventarni broj RAM-a, ali nalazi se karakteristična naljepnica Ullrichove trgovine koja je RAM-u tijekom rata obično izrađivala okvire („OKVIRI ZA SLIKE / TRGOVINA UMJETNINA / EDO / ULLRICH / ZAGREB / ILICA / 40“). S prednje strane okvira (sredina, dolje) smještena je karakteristična predmetna kartica trgovine Ullrich („UHLIK / BAN PETAR ZRINSKI“).
- 30 HR-HDA-1195, kut. 6, mapa 600-699 (1943.), „Priedlog“, „Izveštaj o pogodbi“, 23. 7. 1943., 696/43, 1-2.
- 31 Za usporedbu, riječ je o svoti koja bi u tekućoj 2024. godini iznosila otprilike 1500 eura.
- 32 HR-HDA-1195, kut. 6, mapa 600-699 (1943.), „Priedlog“, „Izveštaj o pogodbi“, 23. 7. 1943., 696/43, 2.
- 33 HR-HDA-1195, kut. 6, mapa 600-699 (1943.), „Priedlog“, „Izveštaj o pogodbi“, 23. 7. 1943., 696/43, 1-7.
- 34 Privremeni Našastar I. predmeta za ratni muzej, HPM, Zagreb, str. 114., br. 11.
- 35 Zoran Batušić, *Kacige u Hrvatskoj*, 70-71.
- 36 Vidi Album fotografija RAM-a iz dokumentacije HPM-a.
- 37 Na informacijama i literaturi vezanima uz naslikanu vojnu opremu zahvaljujemo kolegi Leonu Bošnjaku, kustosu Zbirke oružja HPM-a.
- 38 Vjekoslav Klaić, *Povjest Hrvata* (Zagreb: Kugli i Deutsch, 1899.), 67.
- 39 Kao u slučaju *Portreta Petra Zrinskog u oklopu* i ovaj je predmet 1964. godine bio službeno predan Povijesnom muzeju Hrvatske iz depoa Muzeja revolucije naroda Hrvatske. Vidi: Dokumentacija HPM-a, Zapisnik, broj 502/1-1964 od 22. 10. 1964., 1.
- 40 U prijedlogu otkupa slika nosi naziv *Grof Petar Zrinski*. Vidi: Dokumentacija Zbirke slika, grafika i skulptura HPM-a, „Priedlog“, 7. 6. 1944., br. 434, 1.
- 41 Članovi povjerenstva za pogodbu bili su: „akademski slikar na službi u Ratnom arhivu i muzeju“ Mladen Veža, „akademski slikar“ Zoran Didek i „častnički namjestnik“ Milan Pražić. Vidi: Dokumentacija ZSGS-a HPM-a, „Povjerenstveni izvještaj o pogodbi“, 7. 6. 1944., br. 434, str. 2.
- 42 Vidi: Privremeni Našastar I. predmeta za ratni muzej, HPM, Zagreb, str. 119., br. 14.
- 43 Marijana Schneider, *Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj* (Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1969.), 39, 104-105.

REFERENCES

- 44 Schneider, *Historijsko slikarstvo*, 39.
- 45 Sarah Engledow, „Karl Matzek (1895–1983)“, *Australian Dictionary of Biography, Volume 18, 2012*, 22. 6. 2024. <https://adb.anu.edu.au/biography/matzek-karl-14952>.
- 46 Dokumentacija HPM-a, Našastar Ratnog muzeja, knjiga 7, str. 615, tekući broj 3.
- 47 HR-HDA-1195, kut. 9, mapa 985–1087 (1944.), „Članak za oglašenje u domaćim dnevnicima i tjednicima“, 6. 9. 1944., br. 1000, 1.
- 48 Schneider, *Historijsko slikarstvo*, 39.
- 49 Schneider, *Historijsko slikarstvo*, 104–105.
- 50 Prilikom istraživanja slike Marijana Schneider pronašla je o kojem grafičkom predlošku (bakrorezu u knjizi) je riječ: „H. Ortelius, *Ausführliche Beschreibung der ungarischen und siebenbürgischen Kriegs-Händel...* Frankfurt am Main 1665, II dio., str. 291, pod nazivom ‘Graff Peter Serinj schlegt die Türcken in Croatien den 16 October 1663. sampt dem Landtäftelein der selben gegent’. To je zapravo karta šireg područja, od Modruša i Paga pa sve do Une i Krupe, a u blizini Otočca prikazana je minijaturna scena bitke, sa protivničkim vojskama formiranim u kvadratne grupe.” Vidi: Schneider, *Historijsko slikarstvo*, 105.
- 51 Hegeđušićeva slika, međutim, spada u žanr historijskoga slikarstva više po predmetu prikazivanja i načinu obrađivanja (rekonstrukciji) središnjega lika, dok po formalno-stilskim karakteristikama okruženja pripada kontekstu modernoga slikarstva. Ne može se, ukratko, reći da je riječ o stereotipnom obrascu historijskoga slikarstva prve polovine 20. stoljeća. Vidi: Kokeza, „Historijsko slikarstvo“, 347.
- 52 Više o ovome kultu u politici i književnosti vidi: Anđelko Mijatović, *Zrinsko-frankopanska urota* (Zagreb: Alfa, 1999.), 148–153.
- 53 Po bazi podataka HPM-a dimenzije platna su 130 × 200 cm – s okvirom 160 × 230 cm.
- 54 Dokumentacija HPM-a, Našastar Ratnog muzeja, knjiga 7, str. 636, tekući broj 5.
- 55 Na poledini slike nije sačuvana oznaka RAM-a, a vrijeme i način nabave prilikom prve katalogske objave predmeta vodili su se kao nepoznati. Marijana Schneider tada je, 1969. godine, donijela vrlo iscrpan opis slike. Vidi: Schneider, *Historijsko slikarstvo*, 107.
- 56 HR-HDA-1195, kut. 5, mapa 304–399 (1943.), „Predaja muzealija i arhivalija“, 6. 4. 1943., br. 370/43, str. 1.
- 57 Za sve podatke o potencijalnoj primopredaji vidi: HR-HDA-1195, kut. 5, mapa 304–399 (1943.), „Predaja muzealija i arhivalija“, 6. 4. 1943., br. 370/43, str. 1–3.
- 58 HR-HDA-1195, kut. 5, mapa 304–399 (1943.), „Predaja muzealija i arhivalija“, 6. 4. 1943., br. 370/43, str. 4–5.
- 59 „Pravilnik Ratnog muzeja u Zagrebu“, *Narodne novine*, 3. 1942., 1.
- Batušić, Zoran, ed. *Kacige u Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, 2000.
- Butorac, Pavao. “Natpis na maču Petra Zrinskoga u Perastu.” *Narodna starina* 8 (1924): 195–200.
- Engledow, Sarah. “Karl Matzek (1895–1983).” In *Australian Dictionary of Biography, Volume 18, 2012*, <https://adb.anu.edu.au/biography/matzek-karl-14952>.
- Gotić, Kristijan, Ivan Kokeza. “Ratni arhiv i muzej Nezavisne Države Hrvatske.” *Časopis za suvremenu povijest* 56/2 (2024): 387–406.
- Ivanuš, Rhea, Andro Purtić. “Ratni muzej i Arhiv NDH.” *Informatica museologica* 21/3–4 (1990): 59–63.
- Klaić, Vjekoslav. *Povjest Hrvata*. Zagreb: Kugli i Deutsch, 1899.
- Kokeza, Ivan. “Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj od ilirskog pokreta do Drugog svjetskog rata.” PhD diss., University of Zagreb, 2022.
- Mehulić, Leila. “Vinko Uhlik: Život, slikarstvo.” In *Vinko Uhlik – Graditi i slikati grad*, edited by Tomislav Dolenec, 8–37. Zagreb: UPI–2M PLUS, 2019.
- Mijatović, Anđelko. *Zrinsko-frankopanska urota*. Zagreb: Alfa, 1999.
- “Pravilnik Ratnog muzeja u Zagrebu.” *Narodne novine*, 3. 3. 1942., 1.
- Schneider, Marijana. *Historijsko slikarstvo u Hrvatskoj*. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1969.
- Schneider, Marijana. *Gradovi i krajevi na slikama i crtežima od 1800. do 1940.* Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1977.

ARCHIVAL SOURCES

- Dokumentacija Hrvatskoga povijesnog muzeja, Zagreb
HR-HDA-1195: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond
1195, Ratni arhiv i muzej Nezavisne Države Hrvatske

SUMMARY

History Painting in the Collections of the War Archive and Museum of the Independent State of Croatia

This article examines five examples of Croatian history painting acquired by the War Archive and Museum of the Independent State of Croatia (NDH), a cultural institution active during 1941–1945. Through its collecting activities, the institution acquired five works via purchase, official transfer, or donation, all belonging to the genre of Croatian history painting. Presented in chronological order of acquisition, these works include some introduced to the public for the first time and others with newly uncovered details about their content and provenance. The first, *Portrait of Petar Zrinski in Armor* by Josip Uhlik, dated to before 1943 based on archival sources and photographs, was displayed in the institution's ceremonial hall. The second, *Croatian Warrior from the 10th Century*, also by Uhlik, is presented here for the first time, accompanied by acquisition documents linked to the museum's spaces at Jezuitski Square for its 1943 grand opening. The third, Uhlik's *Portrait of Petar Zrinski*, was acquired through purchase, as documented. The fourth, *Petar Zrinski's Victory over the Ottomans near Otočac* by Karl Matzek, is identified as a donation from Air Corps officer Mr. Jambres, with new biographical details about the artist, an international adventurer. The fifth, *Petar Zrinski in Battle with the Ottomans* by Krsto Hegedušić, is analyzed for its provenance and trajectory before and during World War II, particularly its transfer to the museum. Drawing on archival materials from the Croatian State Archives and documentation from the Croatian History Museum, the article links all works to the NDH War Archive and Museum's collecting efforts, offering new insights into their authorship, iconography, and provenance. This connection represents the article's primary scholarly contribution.

KRISTIJAN GOTIĆ rođen je u Zagrebu 11. 7. 1979. godine. Diplomirao je povijest i kroatologiju na Hrvatskim studijima 2004. godine. Od 2008. radi u Hrvatskom povijesnom muzeju, a od 2011. godine voditelj je Arheološke, Numizmatičke i Zbirke kamenih spomenika.

KRISTIJAN GOTIĆ was born in Zagreb on July 11, 1979. He graduated with a degree in History and Croatian Studies from the Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, in 2004. Since 2008, he has been employed at the Croatian History Museum, where he has served as the head of the Archaeological, Numismatic, and Stone Monument Collection since 2011.

Dr. sc. IVAN KOKEZA diplomirao je povijest umjetnosti i povijest na Filozofskome fakultetu u Splitu, a doktorirao povijesti umjetnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Zaposlen je kao kustos Zbirke slika, grafika i skulptura u Hrvatskome povijesnom muzeju.

IVAN KOKEZA, PhD, holds a degree in Art History and History from the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, and a PhD in Art History from the same faculty at the University of Zagreb. He currently works as a curator of the Paintings, Prints, and Sculpture Collection at the Croatian History Museum.